

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Високог Стевана 2

Београд

Већу за мастер, специјалистичке и докторске студије

МОЛБА

Молим Веће за мастер, специјалистичке и докторске студије, да ми одобри тему докторске дисертације под називом „Повезаност социопатолошких појава и психопатологије адолесцената са структуром личности родитеља и породичним функционицањем“

Уз молбу, прилажем нацрт пројекта за докторску дисертацију.

19.09.2011.

Београд

Подносилац молбе:

Др Весна Дуканац, mr sci med.

психијатар, психотерапеут

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

НАЦРТ ПРОЈЕКТА ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ

**ПОВЕЗАНОСТ СОЦИОПАТОЛОШКИХ ПОЈАВА И
ПСИХОПАТОЛОГИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА СА СТРУКТУРОМ
ЛИЧНОСТИ РОДИТЕЉА И ПОРОДИЧНИМ ФУНКЦИОНИСАЊЕМ**

Ментаор:

Проф. др Бранко Ћорић

Коментор:

Проф. Др Драган Швракић

Кандидат:

Др Весна Дуканац

Београд 2011.

Садржај:

1. УВОД

- 1.1. Образложење теме докторске дисертације**
- 1.2. Предмет (проблем) истраживања**
- 1.3. Преглед владајућих ставова и схватања у литератури и подручју истраживања са наводима литературе која је консултована**
- 1.4. Образложење потребе истраживања**

2. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

3. ХИПОТЕЗЕ

4. ОРЈЕНТАЦИОНИ САДРЖАЈ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

5. МЕТОДОЛОГИЈА

- 5.1. Опис инструмената истраживања**
- 5.2. Варијабле истраживања**
- 5.3. Опис узорака**

6. ЛИТЕРАТУРА

1. УВОД

1.1. Образложење теме докотрске дисертације

Адолесценција је развојни период брзих физичких, психолошких, социопатолошких и когнитивних промена, које адолесценти траба да савладају за кратко време, а истовремено успоставе свој идентитет и аутономију. То је развојно нормативна криза, тј. нормална фаза повишеног конфликта коју карактерише висок потенцијал раста, али и несталне снаге Ега, које појачавају вулнерабилност личности ка социопатолошким појавама и психопатологији.

Адолесцентни период увек представља велики изазов, како за адолесценте који кроз њега пролазе, тако и за родитеље и њихово заједништво. Све ствари које су лоше постављене у детињатву, у адолесценцији добијају поновни, али много већи значај за адолесценте. Све прећутне несугласице и разилажења родитеља, која су до тада могла да се толеришу, сада постају јаснија и достижу ниво великих конфликта. Уколико психолошки развој родитеља „није одрађен“ на правилан начин и уколико њихово родитељско заједништво није квалитетно, велика је вероватноћа да оптимални услови за психолошки развој адолесцената неће бити остварени.

Данашња сазнања јасно говоре да су проблеми социопатолошких појава и психопатологије адолесцената резултат дугог развојног тока: од периода развоја односа према парцијалним објектима, па све до развоја истанце личности Ега и Супе ега. Развојни проблеми, социопатолошке појаве и структурисана психопатологија адолесцената, представљају екстеранализацију родитељских индивидуалних нерешених проблема или проблема у родитељској дијади тј. њиховом функционисању.

Повезаност социопатолошких појава и структурисане психопатологије је значајна и често представља велики проблем у диференцијалној дијагностици због честих међусобних преклапања. Сазнања из различитих области психијатрије доприносе свеобухватнијем сагледавању одређених социопатолошких појава као што су проблеми хемијске злоупотребе и нехемијске зависности.

Употреба психоактивних супстанци – ПАС-а (алкохола и дроге) у савременом свету има епидемијски квалитет. Обрасци коришћења

психоактивних супстанци који доводе до оштећења телесног или менталног здравља, а у вези су са узимањем психоактивних супстанци, одређени су као злоупотреба психоактивних супстанци. Савремена истраживања се баве структуром личности зависника и указују да постији повезаност структуре личности и настајања ових пормећаја.

У оквиру нехемијске зависности, пажњу усмеравамо на претерано играње компјутерских или видео игрица. Компјутерске игрице заузимају све већи део дневних активности у животу многих адолесцената. У стручној литератури кристалише се став да претерано играње компјутерских игрица добија квалитет зависности од компјутерских или видео игрица.

Критеријуми за дијагностиковање зависности од компјутерских или видео игрица, развијени су на бази дијагностичких критеријума за поремећај злоупотребе ПАС-а, а у складу су са МКБ 10 класификацијом. На развој овог вида зависности утичу многи фактори, постоји значајна повезаност између личности родитеља и породичног функционисања са развојем нехемијских зависности.

Због повезаности и преклапања, социопатолошке појаве могу бити увод у структурисање дубље психопатологије или актуелно могу препокривати дубљу психопатологију адолесцената.

1.2. Предмет (проблем) истраживања

Личности родитеља и породична структура представљају примарно и најважније окружење које оставља базични утицај на развој детета, касније адолесцента. Уколико је оно довољно добро, психолошки развој адолесцента се одвија у позитивном смеру. Уколико није довољно добро остварују се услови за дефинисање социопатолошких појава и структурисање психопатологије адолесцената. Предмет овог истраживања су: дефинисање карактеристика тог не довољно доброг окружења и његове повезаности са развојем личности адолесцената пријемчивих за социопатолошке појаве и структурисање психопатологије.

1.3. Преглед владајућих ставова и схватања у литератури и подручју истраживања са наводима литературе која је консултована

Савремена психијатрија је дуго познавала одрасле и децу. Адолесцентни период почиње у стручној литератури да се појављује почетком двадесетог века (1). На адолесцентни период, највећу стручну пажњу скренуо је психоаналитичар Е. Ериксон, дефинишући је као прелазни период између детињства и зрелости дајући јој квалитет нормативне кризе. Адолесценција је пета нормативна криза коју карактерише висок потенцијал раста, али и несталне снаге Ега, које појачавају вулнерабилност личности (2). Савремена психоаналитичка литература наглашава да адолесценција не представља велики изазов само за адолесценте који кроз њу пролазе, већ и за родитеље и њихово заједништво (3). Данашња сазнања из развојне психопатологије и социјане психијатрије јасно говоре да развојни проблеми, социопатолошке појаве и структурисана психопатологија адолесцената, представља екстернализацију родитељских нерешених проблема или проблема у родитељској дијади, тј. њиховом функционисању (4,5). Повезаност социопатолошких појава и структурисане психопатологије је значајна и често представља велики проблем у диференцијалној дијагностици због честих међусобних препокривања (6,7). Од социопатолошких појава истражујемо хемијску злоупотребу и нехемијске зависности, а од структурисане психопатологије, мешовити поремећај понашања и емоција код адолесцента. Употреба психоактивних супстанци ПАС-а (алкохола и дроге) у савременом свету има епидемијски квалитет (8). Савремена истраживања, баве се структуром личности зависника и указују да одређене структуре личности представљају један од фактора ризика настајања ових поремећаја (9,10). У оквиру нехемијске зависности, пажњу усмеравамо на претерано играње компјутерских и видео игрица. Компјутерске игрице заузимају све већи део дневних активности у животу многих адолесцената (11). У стручној литератури кристалише се став да претерано играње компјутерских игрица добија квалитет зависности од компјутерских и видео игрица. Критеријуми за дијагностиковање зависности од компјутерских или видео игрица, развијени су на бази дијагностичких критеријума за поремећаје злоупотребе ПАС-а, а у складу са МКБ 10 класификацијом (12) и укључују:

- потребу за повећаном употребом објекта зависности,
- смањену или изгубљену способност контроле употребе објекта зависности,
- преокупацију објектом зависности,
- појаву кризе када је та употреба онемогућена и
- проблеме у свим сферама живота услед зависночког понашања (13).

Постоје више покушаја одређења скупа симптома који чине типичну клиничку слику ових поремећаја. Један од њих, предложен од стране Америчке асоцијације психолога дефинише следеће критеријуме:

- преокупацију објектом зависности – Интернетом (особа непрестано мисли на претходну или антиципира наредну *on line* активност);
- повећану толеранцију – изражена потреба за повећаном употребом Интернета;
- појаву симптома апситиненцијалне кризе при покушају смањења употребе или лишавања (анксиозност, депресивно расположење, раздражљивост и сл.);
- умањену или изгубљену способност контроле употребе Интернета;
- учестало остајање на Интернету дуже него што је планирано;
- јављање проблема у социјалним односима (породица, пријатељи) и при обављању свакодневних послова/школских обавеза услед повећане употребе Интернета,
- особа скрива своје понашање и прикрива степен у коме користи Интернет;
- Интернету се приступа као средству решавања или бежања од актуелних проблема (неспособности, туге, кривце, анксиозности...).

Блажи критеријуми за постављање дијагнозе зависности од интернета подразумевају испуњење пет критеријума током периода од годину дана. Строжији критеријум претпоставља да, поред пет критеријума, буде испуњен и један од преостала три критеријума (14).

На развој овог вида зависности утичу многи фактори, али значајно место заузима личност родитеља, породично-родитељско функционисање, као и васпитни ставови родитеља (15,16).

1.4. Образложење потребе истраживања

Значај овог истраживања може бити вишеструк. Савремена психијатрија задњих неколико деценија обраћа већу стручну пажњу на

адолесценцију и поремећаје карактеристичне за овај период. С друге стране, болести зависности, као један вид социопатолошких појава добијају квалитет епидемије. Развојем компијутерске индустрије, компијутерске игрице заузимају све већи део дневних активности у животу многих адолесцената, дајући им квалитет нехемијске зависности. Упркос бројним истраживањима и даље се мало зна о повезаности личности родитеља и породичног функционисања са описаним социопатолошким појавама и структурисаном психопатологијом адолесцената. Сама повезаност јесте истакнут, али механизам дејства и прецизне могућности заустављања патогениг дејства недостају.

Добијени резултати имали би значај и на научном и на клиничком нивоу, али и на општем друштвеном нивоу:

- 1) Израда смерница за правовремено препознавање и лечење описаних социопатолошких појава и адолесцентне психопатологије, како за адолесценте, тако и за њихове родитеље.
- 2) Дефинисање ширег превентивног рада у друштвеној заједници.

2. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљеви истраживања су следећи:

- 1) Утврдити разлике у структури личности родитеља и породичног функционисања између три јасно дефинисане студијске групе адолесцената: са симптомима хемијске злоупотребе, са симптомима нехемијске зависности и симптомима поремећаја понашања и емоција, као и разлике ових група са контролним.
- 2) Утврдити разлике у структури личности адолесцената између три јасно дефинисане студијске групе: са симптомима хемијске злоупотребе, са симптомима нехемијске зависности и симптомима поремећаја понашања и емоција, као и разлике ових група са контролним.

3) Утврдити да ли постоји веза између личности родитеља и породичног функционисања са испољавањем дефинисаних социопатолошких појава и структурисаном психопатологијом адолесцената.

3. ХИПОТЕЗЕ

Хипотезе истраживања су следеће:

1) Структура личности родитеља, три јасно дефинисане студијске групе адолесцената, има своје специфичности у експлозивним, страшљивим или тешко прилагодљивим темпераментним предиспозицијама и ниско израженим карактерним димензијама. Њихово породично функционисање испољава низак ниво кохезивности и адаптабилности.

2) Структура личности три јасно дефинисане студијске групе испољава пренаглашеност појединих димензија темперамента које су повезане са одређеним социопатолошким појавама или структурисаном психопатологијом. Правилан развој њихових карактерних димензија је отежан.

3) Структура личности родитеља, три јасно дефинисане студијске групе адолесцената и њихово породично функционисање отежавају адаптацију адолесцената на развојне захтеве, омогућавају развој социопатолошких појава, структурисање психопатологије и отежавају правилан психолошки развој адолесцената.

4. ПРОГРАМ ИСТРАЖИВАЊА (ФАЗЕ) И ОРЈЕНТАЦИОНИ САДРЖАЈ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

4.1. Програм истраживања (фазе)

Истраживање ће бити организовано кроз неколико фаза:

1. маркирање адолесцента са проблемом хемијске злоупотребе, нехемиске зависности и поремећаја понашања и емоција, испитивање њихових

карактеристика дефинисаних циљевима истраживања (демографске карактеристике, анскиозност, депривност и личност);

2. успостављање контакта са родитељима адолесцената три јасно дефинисане студијске групе, укључивање у тестовно испитавање и утврђивање карактеристика њихових личности и породичног функционисања;

3. дефинисање контролних група паралелне демографским подацима студијских група адолесцената и испитивање њихових карактеристика дефинисаних циљевима истраживања (демографске карактеристике, анскиозност, депривност и личност).

4.2. Орјентациони садржај докторске дисертације

1. Увод
2. Адолесценција
3. Породица
4. Социопатолошке појаве
 - 4.1. Проблем злоупотребе супстанци
 - 4.2. Проблем нехемијске зависности
5. Психопатологија адолесцената
 - 5.1. Мешовити поремећај понашања и емоција
6. Циљеви истраживања
7. Хипотезе истраживања
8. Методологија истраживања
 - 8.1. Опис инструменара истраживања
 - 8.2. Опис узорка
9. Приказ резултата истраживања
10. Дискусија
11. Закључак
12. Литература

5. МЕТОДОЛОГИЈА

5.1. Опис инструмената истраживања

Током истраживања биће коришћени самопопуњавајући упитници.

1. Упитник личности за одрасле (Temperament and Character Inventory) – TCI (17,18): је упитник самопроцене који испитује димезије темперамента и карактера према седмодимензионалном моделу личности Роберата Клонинджера. Овај модел описују структуру и развој личности као комплексни систем који се састоји од интерактивних домена темперамента и карактера: 4 димензије темперамента и 3 димензије карактера. Димензије темперамента заснивају се на основа функционалне организације ЦНС-а, која лежи у основи класичног условљавања и инструменталног учења. Независни системи за активацију, одржавање и инхибицију понашања као одговор на стимулусе из околине.

Црте темперамента одређују начин реаговања на нове ситуације, у односу на опасност (казну) и позитивно поткрепљење (награду). На основу тога се дефинишу 4 димезије темперамента:

Потрега за новинама (Novelty seeking -NS)

Избегавање казне (Harm avoidance - HA)

Зависност од награде (Reward dependence - RD)

Перзистенција (Persistence - P).

Димензије карактера заснивају се на синтези различитих теоријских концепата о когитивном и социјалном развоју, концепта из хуманистичке и трансперсоналне психологије и емпиријских података. Карактерне црте настале су кроз процес социјалног учења, али на основама темперамента. Три аспекта self- концепта- особе као аутономне индивидуе, као интегралног дела друштвене заједнице и као интегралног дела универзума. На основу тога се дефинишу три димензије карактера:

Самоусмереност (Self-directedness -SD)

Кооперативност (Cooperativeness - C)

Самотрансценденција (Self-transcendence-ST).

Специфични склопови димезија темперамента одређују тип личности, а израженост карактерних димензија присуство или одсуство поремећаја личности.

Упитник се састоји од 240 питања са петостепеном формом одговора.

2. Упитник личности за адолесценте (Adolescent Temperament and Character Inventory)- АТЦИ (19) : је упитник самопроцене настао модификацијом TCI за одрасле и JTЦИ (Junior Temperament and Character Inventory). А TCI је прилагођен за адолесцентни узраст старости од 15 до 18 година.

Упитник се састоји од 87 питања са петостепеном формом одговора.

3. Упитник за процену породичног функционисања FACES IV(Family Adaptation and Cohesion Scales) - FACES IV (20) : је упитник самопроцене који испитује породично функционисање помоћу осам скала. Шест скала мере димензије породичне кохезивности и породичне флексибилности. Постоје две балансиране и четири небалансиране скале. Балансиране скале мере балансирану породичну кохезивност и балансирану породичну флексибилност. Небаласиране скале мере екстремно високо и екстремно ниско изражене димензије кохезивности и флексибилности. Кад је у питању димензија кохезије, небалансиране скале су дефинисане као: дезангажованост (екстремно ниска кохезија) и заплетеност (екстремно висока кохезија). Кад је у питању димензија флексибилности, небалансиране скале су дефинисане као: ригидност (екстремно ниска флексибилност) и хаотичност (екстремно висока флексибилност). Осим тога FACES IV пакет, садржи и скале: Породичне комуникације и задовољства породицом. Првих шест скала описује по 7 питања, а задња две скале по 10 питања.

Упитник се састоји од 62 питања са петостепеном формом одговора.

4. Опште демографске карактеристике биће испитане упитником који је сачињен за потребе истраживања и укључиће питања о :

- а) полу,
- б) старости,
- в) реду рођења,
- г) образовању,
- д) образовању родитеља,
- ђ) запослењу родитеља,
- е) брачном стању родитеља,

- ж) условима становања,
- з) материјалном стању,
- и) породичној анамнези.

5. Тест анксиозности за адолесценте и родитеље - (Beck Depression Inventory) – BDI (21): Скала се широко примењује у свакодневном раду са депресивним пацијентима, као и у истраживањима. Скала има 21 питање са четири могућности за одговор степенован од 0 до 4. Једноставан је за попуњавање.

6. Тест депресивности за адолесценте и родитеље – (Beck Anxiety Inventory) – BAI (21): Беков упитник за анксиозност један је од три најчешће коришћена упитника за мерење анксиозности који се користи у савременим истраживањима. Инструмент се састоји од 21 питања која се односе на симптоме опће анксиозности. Пацијенти и испитаници одговарају на свако питање процењујући интензитет симптома на Ликретој скали од 0 (није присутан) до 3 (веома много изражено). Збир свих одговора представља интензитет симптома опште анксиозности. Инструмент поседује добре психометријске карактеристике.

7. Формулар информисаног пристанка.

Сви подаци биће обрађени SPSS компјутерским статистичким системом.

5.2. Варијабле истраживања

А) Контролне варијабле:

1. Пол,
2. Социоекономски статус,
3. Брачно стање родитеља,
4. Породична анамнеза (анксиозно депресивни поремећаји у породици, болести зависности у породици - пре свега код родитеља, елементи или проблеми антисоцијалног понашања код родитеља).

Б) Независне варијабле:

1) Врста зависности – категоричка варијабла са три категорије (нехемијска зависност, хемијска злоупотреба, мешовити поремећај понашања и емоција).

В) Зависне варијабле:

- 1) Димнезије личности родитеља,
- 2) Димензије личности адолесцента,
- 3) Породично функционисање.

5.3. Опис узорака и место истраживања

Истраживање ће бити спроведено на адолесцентима старости између 15 и 18 година:

1) Први подузорак: 30 адолесцената старости између 15 и 18 година, са проблемима хемијске злоупотребе – Установе терцијарне здравствене заштите.

2) Други подузорак: 30 адолесцената старости између 15 и 18 година, са проблемима нехемијске зависности – Установе терцијарне здравствене заштите.

3) Трећи подузорак: 30 адолесцената старости између 15 и 18 година, са проблемима мешовитог поремећаја понашања и емоција – Установе примарне и терцијарне здравствене заштите.

4) Четврти подузорак: 90 адолесцената старости од 15 до 18 године, здраве популације (неке од београдских гимназија и средњих стручних школа).

Критеријуми укључивања били би следећи:

- дијагностиковани проблеми злоупотребе супстанци,
- јасно дефинисани пробелми нехемијске зависности и
- дијагностикован мешовит поремећај понашања и емоција у студијским групама,
- спремност пацијената и њихових родитеља да се потпише пристанак за учешће у истраживању.

Критеријуми искључивања били би следећи:

- актуелна или претходна психотична епизода,
- ментални поремећаји као резултат повреде мозга или друге органске болести
- ментална ретардација у студијским групама
- испитаници у студијским групама чији родитељи нису доступни испитивању
- актуелна или претходна појава испитиване проблематике (злоупотреба супстанци, нехемијска зависност и мешовит пормећај понашања и емоција) код испитаника контролне групе.

6. ЛИТЕРАТУРА

- 1) Тадић Н. Психијатрија детињства и младости. Београд: Научна КМД; 2006.
- 2) Ериксон Х.Е. Идентитет и животни циклуси. Београд: Завод за уџбенике; 2008.
- 3) Morgan M. On being able to be a couple : the importance of a “creative couple“ in psychiclfe. In Oedipus and the couple. Lomdon: Karnac; 2006.p.9-31.
- 4) Кондић К. Повезаност дечијих неуротичних сметњи са структуром личности односно патологијом родитеља. Докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет; 1980.
- 5) Ћорић Б. Кућно лечење психотичних болесника. Београд: Аутор; 2003.
- 6) Букелић Ј. Социјална психијатрија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; 2000.
- 7) Муњиза М. Социологија менталних поремећаја и друштвених девијација или социопатолошке појаве и психопатологија. У Муњиза М. Увод у клиничку психопатологију: од симптома до психопатологије. Београд: Elit Medica; 2009. Стр, 435-449.

- 8) Лажетић Г. Алкохолizam и наркоманија: разумети и победити зависност. Београд: Институт за ментално здравље; 2001.
- 9) Cloninger R, Przybeck T, Svrakic D, Wetzel R. The Temperament and Character Inventory (TCI): A Guide to its Development and Use. St Louis: Washington University; 1994.
- 10) Svrakic D, Cloninger CR, Svrakic N, Lazic B, Milivojevic D, Nastasic P. Drug addiction and choice of drugs: temperament and character as risk factors. (In press...)
- 11) Grusser SM, Thalemann R, Griffiths MD. Excessive computer game playing: evidence for addiction and aggression. *Cyberpsychol Behav.* 2007 Apr; 10(2):290-2.
- 12) Yang S.C, Tung C.J. Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. Available online 27. 2004.
- 13) Хинић Д. Кориснички профил интернет зависника у Србији. *Психологија.* 2008; 41(4): 435-453.
- 14) Batthyány D, Müller KW, Benker F, Wölfling K. Computer game playing: clinical characteristics of dependence and abuse among adolescents. *Wien Klin Wochenschr.* 2009;121(15-16):483-5.
- 15) Park HS, Kwon YH, Park KM. Factors on internet game addiction among adolescents. *Taehan Kanho Hakhoe Chi.* 2007 Aug;37(5):754-61.
- 16) Pejović-Milovancević M, Popović-Deusić S, Draganić-Gajić S, Lecić-Tosevski D. Internet addiction--a case report. *Srp Arh Celok Lek.* 2009 Jan-Feb;137(1-2):86-90.
- 17) Cloninger R, Przybeck T, Svrakic D, Wetzel R. The Temperament and Character Inventory – revisited (for evaluation purpose only). St. Louis: Washington University; 1999.

18) Цамоња Игњатовић Т, Кнежевић Г. Психобиолошки модел темперамента и карактера – валидизација и кроскултурална компарација. Психологија 2005; 38(3):295-311.

19) Дуканац В, Цамоња Игњатовић Т, Милановић М. Конструкција и психометријска провера упитника темперамента и карактера за адоелсценете: АТЦИ -80. Енграми 2011; у штампи.

20) Olson D. Faces IV and the circumplex model: validation study. Journal of Marital & Family Therapy 2011; 3(1):64-80.

21) Beck AT, Bearnederfer A. Assessment of depression: The depression inventory. Psychological Measurements in Psychopharmacology 1974; 7: 151-169.

СПИСАК УПИТНИКА КОЈИ ЋЕ БИТИ ПРИМЕЊЕНИ У ИСТРАЖИВАЊУ:

1. Упитник личности за одрасле - TCI (Temperament and Character Inventory).
2. Упитник личности за адолесценте ATCI (Adolescent Temperament and Character Inventory).
3. Упитник за процену породичног функционисања – FACES IV(Family Adaptation and Cohesion Scales).
4. Упитник општих демографских карактеристика .
5. Тест анксиозности за адолесценте и родитеље - Beck Depression Inventory.
6. Тест депресивности за адолесценте и родитеље - Beck Anxiety Inventory (BAI) .
7. Формулар информисаног пристанка.

ATCI

Molimo Vas da pročitate svaku rečenicu pažljivo i zaokružite odgovor koji Vas najbolje opisuje na skali od 1 do 5. Zaokružite:

- 1- ako se nimalo ne slažete;
- 2- ako se uglavnom ne slažete;
- 3- ako ne možete da se odlučite;
- 4- ako se uglavnom slažete;
- 5- ako se u potpunosti slažete.

Ovde nema tačnih ili pogrešnih odgovora. Potrebno je da opišete sebe iskreno i što je tačnije moguće.

Molimo vas da odgovorite na svako pitanje.

1	Dešava mi se da upadnem u nevolju, jer ne promislim dovoljno o posledicama.	1	2	3	4	5
2	Posle neke neprijatne situacije još dugo posle mislim o tome.	1	2	3	4	5
3	Veoma se trudim da ostavim dobar utisak na druge.	1	2	3	4	5
4	Kada mi nešto ne ide od ruke, ulažem veći napor da to ipak postignem.	1	2	3	4	5
5	Često osećam da nemam uticaja na ono šta mi se dešava.	1	2	3	4	5
6	Drago mi je kada sam u prilici da pomognem drugovima.	1	2	3	4	5
7	Ima trenutaka kada osećam potpunu povezanost sa svetom oko sebe.	1	2	3	4	5
8	Reagujem brzo, "na prvu loptu".	1	2	3	4	5
9	Često strepim da će se dogoditi nešto loše.	1	2	3	4	5
10	Stalno mi je potrebno da drugi pokazuju naklonost prema meni.	1	2	3	4	5
11	Trudom obično postignem najviše što mogu.	1	2	3	4	5
12	Imam teškoća da postavim sebi ciljeve u životu.	1	2	3	4	5
13	Prihvatim druge kakvi jesu, čak i kada se mnogo razlikuju od mene.	1	2	3	4	5
14	Često provodim vreme u sanjarenju.	1	2	3	4	5
15	Lako planem i zbog najmanje sitnice.	1	2	3	4	5
16	Često nisam dovoljno siguran/na u sebe što me sputava da se pokažem u pravom svetlu.	1	2	3	4	5
17	Često radim stvari za koje očekujem pohvalu ili odobravanje.	1	2	3	4	5
18	Uvek dovršim ono što započnem.	1	2	3	4	5
19	Uvek se ponašam dosledno svojim principima.	1	2	3	4	5
20	Volim da pomognem da se reši neki problem tako da svi budu zadovoljni	1	2	3	4	5
21	Verujem da se čuda događaju.	1	2	3	4	5
22	Brzo donosim odluke zato što ne volim da čekam.	1	2	3	4	5
23	Ne obraćam previše pažnju na tuđe kritike.	1	2	3	4	5
24	Osećam se obeshrabreno kada osetim da me neko ne prihvata.	1	2	3	4	5
25	Kada nešto radim to ne ostavljam sve dotle dok ne bude kako treba.	1	2	3	4	5

① nimalo se ne slažem; ② uglavnom se ne slažem; ③ neodlučan sam; ④ uglavnom se slažem;
⑤ u potpunosti se slažem

26	Spadam u one osobe koje su zadovoljne sobom.	1	2	3	4	5
----	--	---	---	---	---	---

27	Obično vraćam „milo za drago“	1	2	3	4	5
28	Više volim udobnost i zadovoljstva koje novac može da obezbedi nego stanje duhovnog zadovoljstva	1	2	3	4	5
29	Obično postupam onako kako se trenutno osećam.	1	2	3	4	5
30	Čak i bezazlena kritika može jako da me pogodi.	1	2	3	4	5
31	Ne obazirem se na tuđa očekivanja ili želje.	1	2	3	4	5
32	Spreman/na sam da istrajem čak i kad je nešto teško.	1	2	3	4	5
33	Lako donosim odluke jer znam šta hoću.	1	2	3	4	5
34	Vršnjaci me rado pozivaju u društvo.	1	2	3	4	5
35	Verujem da neka duhovna sila ili Bog ima uticaj na mnoge događaje.	1	2	3	4	5
36	U društvu važim za uzdržanu osobu.	1	2	3	4	5
37	Ne brinem previše ni u situacijama koje zabrinjavaju većinu ljudi.	1	2	3	4	5
38	Nije mi teško da stavim tuđe potrebe ispred svojih.	1	2	3	4	5
39	Savladavanje teškoća je za mene izazov.	1	2	3	4	5
40	Drugi su krivi za mnoge moje probleme.	1	2	3	4	5
41	Umem da popustim kad vidim da nisam u pravu	1	2	3	4	5
42	Kada se posvetim nečemu što me interesuje, gotovo da ne primećujem svet oko sebe.	1	2	3	4	5
43	U društvu sam poznat po smelosti da uradim ono što drugi ne smeju.	1	2	3	4	5
44	Obično osećam napetost i zabrinutost u nepoznatim situacijama.	1	2	3	4	5
45	Nisam mnogo osetljiv/a prema potrebama i osećanjima drugih.	1	2	3	4	5
46	Mogu da naučim ono što treba, čak i kada me to mnogo ne zanima.	1	2	3	4	5
47	Drugi me lako pokolebaju u mojim odlukama ili stavovima.	1	2	3	4	5
48	Nastojim da sarađujem sa svima koliko god je to moguće	1	2	3	4	5
49	Često mi se čini da mogu da predosetim događaje.	1	2	3	4	5
50	Lako me pokreću nove stvari, aktivnosti ili ideje.	1	2	3	4	5
51	Kada me neko kritikuje dugo sam posle neraspoložen/a.	1	2	3	4	5
52	Spadam u osećajne osobe.	1	2	3	4	5
53	Kada započnem neki posao koji zahteva veliki napor, retko ga završim.	1	2	3	4	5
54	Ponekad ne mogu da rešim problem jer jednostavno ne znam šta da radim.	1	2	3	4	5
55	Nemam strpljenja sa drugima koji ne prihvataju moja gledišta	1	2	3	4	5
56	Rado čitam knjige koje govore o duhovnim aspektima života.	1	2	3	4	5
57	Volim da među prvima isprobavam nešto novo.	1	2	3	4	5
58	Nelagodno se osećam kad se upoznajem sa nepoznatim osobama.	1	2	3	4	5
59	Ne trudim se da udovoljim drugima.	1	2	3	4	5
60	Nemam želju da se trudim da u nečemu uspem.	1	2	3	4	5
61	Izgleda mi da se drugi snalažljiviji od mene.	1	2	3	4	5
62	Obično nastojim da ostvarim ono što želim, jer i tako nije moguće svima ugoditi	1	2	3	4	5
63	Interesuju me filozofija, religija, mistika ili slične teme.	1	2	3	4	5

① nimalo se ne slažem; ② uglavnom se ne slažem; ③ neodlučan sam; ④ uglavnom se slažem;
⑤ u potpunosti se slažem

64	Više volim da izlazim ili putujem na neka nova, nego na dobro poznata	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	---

	mesta.					
65	Neprijatno mi je da govorim pred većom grupom ljudi.	1	2	3	4	5
66	Vodim računa o tome da svojim postupcima ne povredim osećanja drugih.	1	2	3	4	5
67	Obično odustajem kad nađem na prepreke.	1	2	3	4	5
68	Imam problema da napravim plan koji bi me odveo do cilja.	1	2	3	4	5
69	Ne popuštam lako pred tuđim zahtevima.	1	2	3	4	5
70	Rado razmišljam ili razgovoram o smislu života, duhovnim vrednostima i sl.	1	2	3	4	5
71	Postanem nervozan/na kada provodim previše vremena kod kuće.	1	2	3	4	5
72	Često se osećam bezvoljno i bez energije.	1	2	3	4	5
73	Tuđa patnja i nesreća me duboko pogađaju.	1	2	3	4	5
74	Ne volim da forsiram sebe.	1	2	3	4	5
75	Kada imam neki problem, nastojim da odmah počnem da ga rešavam.	1	2	3	4	5
76	Uzimam u obzir osećanja i potrebe drugih, koliko i svoja.	1	2	3	4	5
77	Treba biti praktičan u životu, umesto se zanositi nekim idealima.	1	2	3	4	5
78	Volim da se družim sa ljudima koji su nepredvidivi i vole uzbuđenja.	1	2	3	4	5
79	Često brinem da li ću uspeti u nečemu, čak i kada ulažem dosta napora u to.	1	2	3	4	5
80	Neki filmovi ili muzika me lako razneže ili rastuže.	1	2	3	4	5
81	Kada treba nešto da uradim ili učim, odugovlačim da počnem i često radim „u zadnji čas“	1	2	3	4	5
82	Postepeno napredujem ka svojim ciljevima.	1	2	3	4	5
83	Nastojim da se postavim u nečiji položaj, kako bih mogao/la bolje da razumem tu osobu	1	2	3	4	5
84	Meditacija i slične stvari su totalno gubljenje vremena	1	2	3	4	5

Molimo Vas da procenite u kojoj meri se sledeće tvrdnje odnose na Vas. Odgovori se daju zaokruživanjem broja koji u najvećoj meri izražava Vaš stav:

- 1- ako se nimalo ne slažete;
- 2- ako se uglavnom ne slažete;
- 3- ako ne možete da se odlučite;
- 4- ako se uglavnom slažete;
- 5- ako se u potpunosti slažete.

1	Ja sam radoznala osoba, avanturističkog duha.	1	2	3	4	5
2	Ja sam nesigurna, strašljiva.	1	2	3	4	5
3	Ja sam osećajna, topla po prirodi.	1	2	3	4	5
4	Ja sam uporna, istrajna.	1	2	3	4	5
5	Znam šta hoću i ka tome težim.	1	2	3	4	5
6	Ja sam saradljiva, kooperativana i ljubazana.	1	2	3	4	5
7	Imam sklonosti ka duhovnim vrednostima.	1	2	3	4	5

FACES IV: Upitnik

Uputstva za članove porodice:

1. Svi članovi porodice stariji od 12 godina mogu da popunjavaju FACES IV.
2. Članovi porodice dovršavaju instrument nezavisno, bez konsultovanja ili diskutovanja o svojim odgovorima sve dok ne dovrše popunjavanje.
3. Unesite odgovarajući **broj** u prostor na listu za odgovore koji vam je obezbeđen.

1	2	3	4	5
Potpuno se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan sam	Slažem se	Potpuno se slažem

1. Članovi naše porodice su uključeni u živote jedni drugih.
2. Naša porodica pokušava da se na nov način izbori sa problemima.
3. Bolje se slažemo sa ljudima izvan naše porodice nego unutar porodice.
4. Mi previše vremena provodimo zajedno.
5. Postoje stroge posledice ako neko u našoj porodici krši pravila.
6. Mi izgleda nikad nismo organizovani u našoj porodici.
7. Članovi porodice se osećaju veoma bliski jedni s drugima.
8. U našoj porodici roditelji su ravnopravni kao lideri.
9. Kad se nalaze u kući, izgleda da članovi porodice izbegavaju kontakt jedni s drugima.
10. Članovi porodice se osećaju kao da se vrši pritisak na njih da većinu vremena provedu zajedno.
11. Postoje jasne posledice kada neki član porodice učini nešto loše.
12. Teško je znati ko je lider u našoj porodici.
13. U teškim trenucima članovi porodice pružaju podršku jedni drugima.
14. U našoj porodici postoji fer disciplina.
15. Članovi porodice znaju veoma malo o prijateljima ostalih članova porodice.

16. Članovi porodice isuviše zavise jedni od drugih.
17. Naša porodica ima pravilo za skoro svaku moguću situaciju.
18. U našoj porodici ništa ne može da bude urađeno.
19. Članovi porodice konsultuju ostale članove porodice u vezi sa važnim odlukama.
20. Moja porodica je sposobna da se prilagodi na promenu onda kada je to neophodno.
21. Članovi porodice su samostalni kada je potrebno da se reši neki problem.
22. Članovi porodice imaju malo potrebe za prijateljima izvan porodice.
23. Naša porodica je visoko organizovana.
24. Nije jasno ko je odgovoran u našoj porodici (za kućne poslove, aktivnosti).
25. Deo svog slobodnog vremena članovi porodice vole da provedu jedni s drugima.
26. Mi prenosimo odgovornosti za domaćinstvo s jednog na drugog.
27. Naša porodica retko radi nešto zajedno.
28. Osećamo se međusobno previše povezanima.
29. Naša porodica postaje isfrustrirana kad ima nekih promena u našim planovima ili rutinama.
30. U našoj porodici nema vođstva.
31. Iako članovi porodice imaju individualna interesovanja, oni još uvek participiraju u porodičnim aktivnostima.
32. U našoj porodici imamo jasna pravila i uloge.
33. Članovi porodice retko zavise jedni od drugih.
34. Mi zameramo članovima porodice zbog stvari koje rade izvan porodice.
35. U našoj porodici je važno da poštujemo pravila.
36. Naša porodica se veoma muči da obezbedi da se obave razni zadaci u kući.
37. Naša porodica ima dobar balans po pitanju separacije i bliskosti
38. Kada iskrсну problemi, spremni smo na kompromis.
39. Članovi porodice se uglavnom ponašaju nezavisno.
40. Članovi porodice osećaju krivicu ukoliko žele da vreme provode izvan porodice.
41. Čim se donese neka odluka, veoma je teško da se ta odluka promeni.

42. U našoj porodici oseća grozničavost i dezorganizovanost.

43. Članovi porodice su zadovoljni kako jedni s drugima komuniciraju.

44. Članovi porodice su veoma dobri u slušanju.

45. Članovi porodice izražavaju ljubav jedni prema drugima.

46. Članovi porodice su sposobni da traže jedni od drugih ono što žele.

47. Članovi porodice mogu jedni s drugima da mirno razgovaraju o problemima.

48. Članovi porodice razgovaraju jedni s drugima o svojim idejama i verovanjima.

49. Kada članovi porodice pitaju nešto jedni druge, dobijaju poštene odgovore.

50. Članovi porodice pokušavaju da razumeju osećanja jednih drugih.

51. Kada su ljuti, članovi porodice retko govore jedni o drugima nešto negativno.

52. Članovi porodice izražavaju jedni pred drugima svoja prava osećanja.

1	2	3	4	5
Veoma nezadovoljan/na	Dosta nezadovoljan/na	U principu, zadovoljan/na	Veoma zadovoljan/na	Izuzetno zadovoljan/na

Kako ste zadovoljni sa:

53. Stepen bliskosti između članova porodice.

54. Sposobnost vaše porodice da se bori protiv stresa.

55. Sposobnost vaše porodice da bude fleksibilna.

56. Sposobnost vaše porodice za razmenjivanje pozitivnih iskustava.

57. Kvalitet komunikacije između članova porodice.

58. Sposobnost vaše porodice da rešava konflikte.

59. Količina vremena koje provodite zajedno kao porodica.

60. Način kako se diskutuje o problemima.

61. Fer kritika u vašoj porodici.

62. Briga članova porodice jednih za druge.

FACES IV: List za odgovore

ID subjekta (4 cifre) _____ Uzrast: _____ Pol: M: __ Ž: __ Datum: _____

1	2	3	4	5
Potpuno se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan sam	Slažem se	Potpuno se slažem

1. ____ 7. ____ 13. ____ 19. ____ 25. ____ 31. ____ 37. ____ A. ____

2. ____ 8. ____ 14. ____ 20. ____ 26. ____ 32. ____ 38. ____ B. ____

3. ____ 9. ____ 15. ____ 21. ____ 27. ____ 33. ____ 39. ____ C. ____

4. ____ 10. ____ 16. ____ 22. ____ 28. ____ 34. ____ 40. ____ D. ____

5. ____ 11. ____ 17. ____ 23. ____ 29. ____ 35. ____ 41. ____ E. ____

6. ____ 12. ____ 18. ____ 24. ____ 30. ____ 36. ____ 42. ____ F. ____

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Potpuno se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan sam	Slažem se	Potpuno se slažem
-------------------------	--------------	---------------	-----------	----------------------

43. ____ 44. ____ 45. ____ 46. ____ 47. ____ 48. ____

49. ____ 50. ____ 51. ____ 52. ____ **ZBIR** ____ = ____ %

1	2	3	4	5
Veoma nezadovoljan/na	Dosta nezadovoljan/na	U principu, zadovoljan/na	Veoma zadovoljan/na	Izuzetno zadovoljan/na

53. ____ 54. ____ 55. ____ 56. ____ 57. ____ 58. ____

59. ____ 60. ____ 61. ____ 62. ____ **ZBIR** ____ = ____ %

Hvala vam na saradnji!

УПИТНИК ОПШТИХ ДЕМОГРАФСКИХ КАРАКТЕРИСТИКА
ЗА АДОЛЕСЦЕНТА

1) Име и презиме: _____

2) Датум рођења _____

3) Место рођења:

а) село _____

б) мањи град _____

в) предграђе _____

г) град _____

д) Београд (која општина) _____

4) Пол:

а) мушки

б) женски

5) Ред рођења:

а) јединац/јединица

б) прво дете у породици

г) друго дете у породици

д) треће дете у породици

е) _____

6) Школа који сада похађаш :

а) гимназија _____

б) средња стручна школа _____

7) Образовање родитеља:

Мајка: _____

Отац: _____

8) Где су родитељи запослени:

Мајка: _____

Отац: _____

9) Брачни статус родитеља:

а) живе заједно у брачној заједници

б) живе заједно у ванбрачној заједници

в) живе раздвојено

г) разведени су

д) један од родитеља је преминуо _____

*) Ако сте заокружили понуђене одговоре под а) или б), наредна два питања прескочите; ако сте заокружили неки од понуђених одговора под в), г) или д) одговорите на следећа два питања.

10) Од које ваше године родитељи не живе заједно? _____

11) Колико сте имали година када је један од родитеља преминуо? _____

12) У ком стамбеном објекту живите:

а) стан

б) кућа

в) нешто друго

13) Да ли имате своју собу?

14) Да ли редовно идете на зимовања и летовања:

а) ДА

б) НЕ

15) Ако је одговор на претходно питања НЕ, када сте последњи пут били на летовању?

16) Ако је одговор на претходно питања НЕ, када сте последњи пут били на зимовању?

17) Колика су месечна примања ваше породице:

а) до 30.000 динара

б) од 30.000 до 60.000 динара

в) од 60.000 до 120.000 динара

г) 120.000 и више

18) Да ли си се до сада икада обратио стручном лицу(на пример лекару, психологу, социјалном раднику) због:

а) емотивних проблема,

б) проблема у понашању,

в) алкохола

г) проблема у вези конзумирања психоактивних супстанци,

д) проблема у вези зависности од компјутерских или видео игрица

е) неких сличних проблема (навести којих):

19) Да ли у ужој породици (родитељи, браћа, сестре) има психијатријских пацијента (ако да, ко је болестан, од чега и да ли се лечи):

20) Да ли је у широј породици (баке, деке, тетке, ујаци, стичеви) било психијатријских пацијената (ако да, ко је био болестан, од чега и да ли се лечио): _____

УПИТНИК ОПШТИХ ДЕМОГРАФСКИХ КАРАКТЕРИСТИКА
ЗА РОДИТЕЉЕ

1) Име и презиме: _____

2) Датум рођења _____

3) Место рођења:

б) село _____

б) мањи град _____

в) предграђе _____

г) град _____

д) Београд (која општина) _____

4) Пол:

а) мушки

б) женски

5) Ред рођења:

а) јединац/јединица

б) прво дете у породици

г) друго дете у породици

д) треће дете у породици

е) _____

- 6) **Образовање:**
а) основна школа
б) средња школа _____
в) факултет _____
г) магистарске и докторске студије _____
- 7) **Где сте запослени:** _____
- 8) **Брачни статус родитеља.**
а) брачна заједница
б) ванбрачна заједница
в) разведени
г) удовац/удовица
*) Ако сте заокружили понуђене одговоре под а) или б), прескочите следећа два питања, ако сте заокружили понуђене одговоре под в) или г) одговорите на следећа два питања.
- 9) **Од које дететове године не живите заједно?** _____
- 10) **Колико је васе дете имало година, када је брачни партнер преминуо?**

- 11) **У ком стамбеном објекту живите:**
а) стан
б) кућа
в) нешто друго
- 12) **Да ли ваше дете има засебну собу:**
а) ДА
б) НЕ

13) Колика су месечна примања ваше породице:

а) до 30.000 динара

б) од 30.000 до 60.000 динара

в) од 60.000 до 120.000 динара

г) 120.000 и више

14) Да ли у ужој породици (родитељи, браћа, сестре) има психијатријских пацијента (ако да, ко је болестан, од чега и да ли се лечи): _____

15) Да ли је у широј породици (баке, деке, тетке, ујаци, стичеви) било психијатријских пацијената (ако да, ко је био болестан, од чега и да ли се лечио): _____
